

O podjeli povijesti starog Dubrovnika

Dr Ilija MITIĆ, Dubrovnik

Stari Dubrovnik tokom svoje duge povijesti nije nikada igrao značajnu ulogu u evropskoj politici, ali je zato uspio da postane važan ekonomski faktor na Balkanu i prostranom Mediteranu. Nalazeći se na južnom dijelu istočne obale Jadrana, Dubrovnik je smješten na pogodnom geografskom položaju na kojem su se ukrštavali putevi koji su vezivali Zapad sa Istokom, Italiju sa Balkanom, a od sjevera prema jugu Veneciju sa Mediteranom. Dubrovnik je pored pogodnih veza sa balkanskim zaleđem imao i tu prednost što se u njegovoj okolini nisu razvila nikakva veća lučka ili trgovačka naselja. Zahvaljujući također i vještim trgovcima, Dubrovnik se razvio u pomorsko trgovačko središte i postao glavna izvozna luka za zemlje svog zaleđa, preuzimajući postepeno posredničku ulogu između Balkana i prekomorskih zemalja.

Povjesničari su podijelili prošlost starog Dubrovnika, koja obuhvaća period od početka VII stoljeća, tj. od osnutka grada pa do ukinuća Dubrovačke Republike od strane Francuza početkom XIX stoljeća, na četiri velika razdoblja, prema tome koja je država bila njegov vrhovni zaštitnik u određeno vrijeme. Dubrovnik je u XI i XII stoljeću bio važno bizantinsko vojno i trgovačko uporište koje je imalo široku autonomiju i domaćeg poglavara — priora na čelu. Mletačka vrhovna vlast (od 1205 — 1358. g.) jače se ispoljila nego prije toga bizantinska, jer je na čelu Dubrovnika bio knez Mlečanin, postavljen od mletačke vlade koji je u prvom redu imao zadatak da štiti interese svoje zemlje. Razdoblje mletačke vrhovne vlasti ostavilo je duboki trag na državno i upravno uređenje Dubrovnika. Veliku su sposobnost stari Dubrovčani pokazali time što su znali razgranjenu i zamršenu državno — pravu organizaciju Venecije svesti u maleni dubrovački okvir, te je na taj način prilagoditi potrebama Dubrovnika. Oslobođenjem Dubrovnika od mletačke vlasti (1358. g.) i dolaskom pod zaštitu ugarsko-hrvatskih kraljeva počinje novo razdoblje u povijesti Dubrovnika. Vlastela su tada dobila pravo da između sebe biraju kneza, Dubrovnik je postao samostalna država koju su priznale skoro sve evropske zemlje. Pošto je polovinom XV stoljeća odbacio dotadašnji naziv općine (comune) prozvaao se Republikom. Svoju samostalnost i naziv Republika sačuvaao je sve do ukinuća (1808. g.). Već u XIV stoljeću Dubrovnik je uspostavio veze s Turskom, a od sredine XV stoljeća plaća Turskoj danak za slobodu trgovanja po njezinim zemljama. Mohačka bitka (1526. g.) označila je ponovo važnu prekretnicu u povijesti Dubrovnika jer je od tada Dubrovnik prešao pod tursku zaštitu. Pod ovom je zaštitom Dubrovnik postigao svoj najveći prosperitet te doživio i preživio najveći udarac — veliki potres (1667. g.) koji je doveo u opasnost i samu slobodu Dubrovačke Republike.

Ovakovu je podjelu dubrovačke povijesti na spomenuta četiri razdoblja; bizantinsko, mletačko, ugarsko i tursko, potrebno imati u vidu prilikom proučavanja političke prošlosti starog Dubrovnika. Međutim, ovom se podjelom ne možemo koristiti za izučavanje ekonomskog razvoja Dubrovačke Republike, njezine trgovine i pomorstva jer je njihov uspon i pad zavisio od opće međunarodne političke i ekonomske situacije na Balkanu, Mediteranu i Atlantiku, bez obzira na to pod čijom se zaštitom Dubrovnik nalazio u određeno vrijeme.

Prije velikog potresa Dubrovčani su najveću ekspanziju svoje pomorske trgovine ostvarili tokom XVI stoljeća. Na Jadrano su imali veoma žive veze s Rijekom i Senjom, zatim sa albanskim i grčkim lukama u Jonskom moru i sa talijanskim na suprot-

noj obali Apeninskog poluotoka. Važno je mjesto zauzimao u dubrovačkoj pomorskoj trgovini promet sa Anonom gdje su dubrovački trgovci za balkanske sirovine pretežno zamjenjivali obrtne proizvodne i luksuzne proizvode sa Zapada. Tokom XVI stoljeća međutim, glavna se pomorsko — trgovačka aktivnost Dubrovnika odvijala sve više izvan Jadrana, među raznim mediteranskim lukama. Dubrovačka se mornarica toga doba nije više oslanjala na posredničku, tranzitnu trgovinu kroz dubrovačku luku, nego je težište poslovanja usmjerila na strane luke jer je takovo poslovanje donosilo mnogo veće prihode. Uz grčke luke i Carigrad, Dubrovčani su trgovali na Levantu najviše s Aleksandrijom i po grčkim otocima baveći se unosnom trgovinom mirodijama. U centralnom Mediteranu imali su Dubrovčani najjače trgovačke veze sa Sicilijom i Napuljskom kraljevino, dok su na zapadnom Mediteranu držali jake trgovačke pozicije u Španiji, odakle su izlazeći na Atlantik plovili do Flandrije i Engleske. U drugoj polovini XVI stoljeća dubrovačka je mornarica brojila oko 180 brodova sa preko 36.000 »kara« nosivosti i oko 5.000 pomoraca, što znači da je od pomorstva živjelo najmanje još dva puta toliki broj članova njihove obitelji. Analogno toj bogatoj pomorskoj aktivnosti Dubrovačka je Republika u to vrijeme imala preko 50 svojih konzulata po raznim mediteranskim lukama. Dodamo li još tome i one Dubrovčane koji su isključivo ili posredno živjeli od pomorske privrede: brodovlasnike, brodograditelje, razne trgovce, zanatlije i ostale članove njihove obitelji, proizlazi da je najveći dio dubrovačkog stanovništva toga doba živio od pomorstva.

Nakon snažnog uspona dubrovačkog pomorstva tokom XVI stoljeća već u početku XVII stoljeća započinje opadanje pomorstva Dubrovačke Republike. Tome je pridonio u prvom redu prelaz glavnih pomorsko — trgovačkih puteva iz Mediterana na Atlantik, kao i konkurencija trgovačkih mornarica zapadno evropskih država koje u XVII stoljeću preuzimaju plovidbene poslove po Mediteranu. Iz tih razloga nalazimo dubrovačke brodove krajem prve polovine XVII stoljeća, dakle neposredno prije potresa, samo na području Jadrana kao i uz obalu južne Italije. U tom stanju općeg postepenog ekonomskog slabljenja pogodilo je Dubrovnik katastrofalni zemljotres (1667. g.). Međutim, iako razoren i opljačkan, bez sredstava, pritisnut sa dvije strane — od Venecije i Turske, Dubrovnik je našao snage da povede borbu i očuva svoju nezavisnost. Dubrovčani su uspjeli da se izvuku iz svih nastalih neprilika zahvaljujući svojoj vještoj diplomaciji i smišljenim potezima.

Tokom druge polovine XVII stoljeća je već prije započeti proces ekonomskog nazadovanja Dubrovačke Republike koji je u svom daljem toku pogodio pretežno dubrovačku kopnenu trgovinu, a u manjem opsegu i njegovo pomorstvo. Dubrovnik bi slabo ekonomski napredovao i pored pojačanog prometa njegovih brodova po Jadrano da mu nije tokom XVIII stoljeća trgovačka konjunktura po Mediteranu otkrila nove, velike mogućnosti ponovnog ekonomskog napretka. Uzrok ovog drugog dubrovačkog pomorskog uspona bili su ratovi tokom XVIII stoljeća koji su pogodovali neutralnoj dubrovačkoj zastavi. Pored povoljne ratne i pomorsko — trgovačke konjunktore dubrovački su brodovi potkraj XVIII i početkom XIX stoljeća vršili velike i unosne poslove prijevozom žita iz Crnog mora i Levanta u luke zapadnog Mediterana. Drugi uspon dubrovačke pomorske trgovine od sredine XVIII stoljeća do ulaska francuske vojske u Dubrovnik (1806. g.) potpuno je preobrazio gospodarski i društveni život Dubrovnika, povrativši mu donekle prosperitet i bogatstvo postignuto tokom XVI stoljeća. Sredinom XVIII stoljeća Dubrovnik je imao oko 110 brodova, a krajem istog stoljeća taj

se broj popeo na oko 280 duge i velike obalne plovidbe, pored velikog broja brodova male obalne plovidbe. Ovi su brodovi po nosivosti bili manji, a time pokretniji i rentabilniji od dubrovačkih brodova u XVI stoljeću. Dok su u predašnjim stoljećima Dubrovčani bili i vlasnici znatnog dijela prevezene tereta, u XVIII stoljeću oni svoje brodove, odnosno brodski prostor, unajmljuju strancima za prevoz robe između raznih mediteranskih luka. Kao odraz ove bogate pomorsko — trgovačke djelatnosti Dubrovačka je Republika imala u drugoj polovini XVIII i početkom XIX stoljeća najveći broj svojih konzularnih predstavnika (preko 80) po raznim lukama Mediterana, pa čak i na obalama Atlantika. Borbe evropskih država na području Jadrana krajem XVIII i početkom XIX stoljeća dovele su Dubrovačku Republiku u težak položaj. Francuska je vojska pod izgovorom da ide u Kotor ušla i okupirala Dubrovnik ostavivši dubrovačku vladu da i dalje vrši svoje poslove sve do početka 1808. g., kad Francuzi definitivno ukidaju Dubrovačku Republiku. Ukidanjem Republike nestaju brodovi pod njezinom zastavom sa Mediterana i Atlantika, a sam grad Dubrovnik počinje naglo ekonomski propadati.

Kako vidimo stari je Dubrovnik u svojoj prošlosti doživio dva razdoblja velikog ekonomskog napretka i to prvi tokom XVI, a drugi od sredine XVIII do početka XIX stoljeća. U oba su ova razdoblja dubrovačko pomorstvo i trgovina dostigli visok stepen razvitka što je dovelo do odgovarajuće, široko organizovane mreže dubrovačkih konzulata po mediteranskim lukama. Ova dva razdoblja dubrovačkog ekonomskog napretka dijeli veliki potres iz 1667. g. koji je, bez sumnje, jedan od najkrupnijih događaja dubrovačke prošlosti jer je lišio Dubrovnik ne samo velikog broja stanovništva nego i najvećeg dijela

njegovog bogatstva. Iako je već i prije potresa Dubrovnik počeo lagano ekonomski propadati, ovaj je potres označio, zbog svojih teških posljedica, prelom dubrovačke ekonomske povijesti na dva razdoblja. Zbog toga je potrebno prilikom proučavanja dubrovačkog ekonomskog razvoja, njegovog pomorstva i trgovine, a time i konzularne službe, imati u vidu ova dva velika razdoblja koja obuhvaćaju vrijeme od sredine i od sredine XVII stoljeća, odnosno vrijeme prije i poslije velikog potresa u Dubrovniku.

Iz navedenog možemo utvrditi da je za proučavanje raznih pitanja i problema iz prošlosti starog Dubrovnik, odnosno Dubrovačke Republike, potrebno voditi računa ne samo o političkoj podjeli na spomenuta četiri razdoblja već i o ekonomskoj podjeli dubrovačke prošlosti koja se zasniva na dva velika pomorsko — trgovačka uspona Dubrovačke Republike. Ova je ekonomska podjela prošlosti starog Dubrovnik tim više značajna kad se ima na umu da su pomorstvo i trgovina bili kroz dugi niz stoljeća, a naročito u doba njihovog uspona, glavni oslonci dubrovačke ekonomske moći, njegovog blagostanja a time i samostalnosti Dubrovačke Republike.

Literatura

- 1) *J. Tadić*, Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI veku, Ist. časopis, sv. 1—2, Beograd 1948. g.
- 2) *J. Luetić*, Povijest pomorstva Dubrovačke republike, »Pom. zbornik«, Zagreb 1962. g.
- 3) *J. Lučić*, Pomorsko trgovačke veze Dubrovnik i Italije u XIII st., »Pom. zbornik«, knj. 5, Zadar 1967. g.
- 4) *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnik, Hist. institut JAZU., Dubrovnik 1973. g.